

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Бондаренко Ярослава Сергіївна –
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕННЯ ЗА СКАРГАМИ ПРО ВІДМОВУ В ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

Розглянуто питання щодо оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або їх скасування та винесення слідчим суддею законної та обгрунтованої постанови за цими скаргами.

Ключові слова: судові рішення; забезпечення безпеки осіб; оскарження рішення; відмова в застосуванні заходів безпеки.

Рассмотрены вопросы обжалования решений об отказе в применении мер безопасности или их отмены и вынесения следственным судьей законного и обоснованного постановления по этим жалобам.

Ключевые слова: судебные решения; обеспечение безопасности лиц; обжалования решения; отказ в применении мер безопасности.

Questions regarding decisions refusing to take safety measures or cancellation and removal investigating judge legitimate and reasonable resolution of these complaints.

Keywords: court decisions; ensuring the safety of people; appeal; refusal to take safety measures.

Стаття 303 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України передбачає, що у сфері забезпечення безпеки можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора (п. 6 ч. 1).

Слідчий суддя, отримавши скаргу, негайно має ознайомитися з усіма матеріалами кримінального провадження, що стосуються загроз, а також інших обставин, що вплинули на подання скарги, а за необхідності вислуховує слідчого, прокурора, який здійснює нагляд за законністю та обгрунтованістю і своєчасністю прийняття відповідних рішень. Такий розгляд скарги має проводитися в закритому судовому засіданні з метою нерозголошення відомостей про застосування заходів безпеки, про що необхідно зазначити в протоколі.

Законодавець не надав особі, яка подає скаргу до суду, можливості в цьому випадку довести судді свої доводи, що унеможливило

безпосереднє сприйняття слідчим суддею підстав оскарження і ступеня існуючої загрози. Слідчий суддя вислуховує тільки особу, яка веде розслідування, та прокурора. Це суттєво обмежує права учасників процесу і впливає на формування в судді одностороннього рішення.

Розглядаючи скаргу, слідчий суддя має з'ясувати: по-перше, ким подана скарга, чи має ця особа право на забезпечення безпеки; по-друге, чи є небезпека (загроза спричинення шкоди життю, здоров'ю, майну, житлу) реальною.

Підставами для прийняття рішення про відмову в застосуванні заходів безпеки є відсутність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу, майну особи, яка подала скаргу на відповідне рішення. Як слушно зазначають Ю. П. Аленін, В. Т. Маляренко, Ю. Е. Полянський та ін., «... відсутність такої загрози (як і її наявність) має бути достовірно встановлена та відображена в матеріалах справи у відповідних документах (наприклад, у різних довідках, поясненнях, рапортах працівників, які проводили перевірку заяви або повідомлення про загрозу безпеці особи)».

Розглядаючи скаргу про скасування заходів безпеки, слідчий суддя має з'ясувати, чи відповідно до закону були застосовані заходи безпеки, а також які саме були підстави для скасування заходів безпеки:

- 1) закінчення конкретного строку заходів безпеки;
- 2) усунення загрози життю, здоров'ю, житлу та майну осіб, які взяті під захист;
- 3) систематичне невиконання особою, узятою під захист, законних вимог органів, що вживають заходів безпеки, якщо ця особа була письмово попереджена про можливість такого скасування та за якими приводами ці заходи були скасовані. До цих приводів належать: а) заява учасника кримінального процесу, члена його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; б) отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю і майну зазначених осіб.

Отримання інформації про усунення загрози має бути підтверджено й зафіксовано. Але в законі не передбачено, яким чином ця інформація може бути отримана (слідчими діями чи оперативно-розшуковими заходами). Ця невизначеність у практичній діяльності викликає певні труднощі. В. С. Зеленецький та М. В. Куркін уважають, що самостійним приводом до скасування заходів безпеки є безпосередній розсуд компетентного органу підстав для скасування здійснюваних заходів безпеки. Законодавець більш компетентно висловив у відповідному законі приводи скасування заходів безпеки й немає сенсу розширювати їх перелік.

Залежно від результатів розгляду скарги, слідчий суддя може винести такі рішення: постанову про застосування заходів безпеки або про їх скасування чи відмову в цьому, про що негайно повідомляється особа, яка подає скаргу.

У постанові слідчий суддя має зазначити: хто звернувся до суду зі скаргою, її сутність, фактичні дані, якими особа підтверджує свою скаргу, викладені в судовому засіданні заперечення осіб, які не застосовували або

скасовували заходи безпеки, а також рішення, мотивуючи його зібраними матеріалами та висловленими думками зацікавлених осіб (особи, яка подала скаргу, та слідчого, прокурора). Проведений таким чином ретельний аналіз відповідає вимогам обґрунтованості рішення, що приймається.

Рішення слідчого судді за такими скаргами мають важливе не тільки процесуальне, а й соціальне значення.

Передчасне скасування заходів безпеки може призвести до негативних наслідків – смерті учасника кримінального судочинства або членів його сім'ї, пошкодження майна, руйнування житла цих осіб. Запізнення в припиненні заходів безпеки призводить до марної трати коштів і зусиль правоохоронних органів, невиправданого відволікання силових структур від виконання своїх обов'язків. Тому законність і обґрунтованість рішення судді є гарантією реалізації права на забезпечення безпеки всіх учасників кримінального процесу, а також членів їх сімей та близьких родичів.

Рішення за скаргами на постанову про закриття кримінального провадження. Чинний КПК України у ст. 283 визначає, що однією з форм закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження, а ст. 284 КПК передбачає підстави та порядок такого закриття.

Передбачено також можливість оскарження до суду зацікавленими особами рішення слідчого або прокурора про закриття кримінального провадження. До зацікавлених осіб належать: а) заявник; б) потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники; в) законні представники неповнолітнього підозрюваного.

Цим особам має бути направлена копія постанови про закриття кримінального провадження або повідомлення, але ні у ст. 284, ні в ст. 303 КПК України не зазначено, у якому документі цим особам роз'яснюється право і процесуальний порядок оскарження рішення про закриття кримінального провадження.

У законі що процедуру варто передбачити, а також надати право зацікавленим особам, які подають до суду скаргу на постанову про закриття кримінального провадження, за їх бажанням, ознайомитись з усіма матеріалами провадження. Це надасть їм можливість обґрунтувати в скарзі до суду свої міркування стосовно незгоди з рішенням органів досудового розслідування, прокурора, а іноді й упевнитися в тому, що рішення про закриття кримінального провадження прийнято законно та обґрунтовано. Тому пропонуємо ч. 5 ст. 284 КПК України доповнити таким положенням: «Цим особам роз'яснюється їх право на оскарження рішення про закриття кримінального провадження і порядок такого оскарження, за їх бажанням, надається можливість ознайомитися з усіма матеріалами закритого провадження».

Порядок розгляду слідчим суддею скарги на постанову про закриття кримінального провадження є загальним, урегульованим ст. 306 КПК України.

Слідчий суддя, розглядаючи в судовому засіданні скаргу на постанову про закриття кримінального провадження, має з'ясувати, чи усі вимоги ст. 284 КПК України виконані особою, яка винесла постанову, а саме: постанова про закриття кримінального провадження має містити відомості про дату й місце її винесення; посаду, прізвище й ініціали особи, яка її винесла, назву й номер кримінального провадження; результат проведеного досудового розслідування з вказівкою даних про осіб, стосовно яких здійснювалося кримінальне переслідування; мотиви закриття кримінального провадження з посиланням на отримані під час розслідування докази; пункт, частина, стаття КПК України, на підставі якої прийнято рішення про скасування запобіжних заходів, а також про скасування накладення арешту на майно, поштово-телеграфну кореспонденцію, та вирішення питання про речові докази й порядок оскарження постанови. Недотримання цих вимог є безумовною підставою для скасування слідчим суддею постанови про закриття кримінального провадження.

Вирішуючи питання про законність й обґрунтованість оскарженого рішення про закриття кримінального провадження, суддя, згідно зі ст. 307 КПК України, може прийняти одне з таких рішень: скасувати постанову про закриття кримінального провадження; відмовити в задоволенні скарги. Це рішення має бути виражене у формі ухвали.

У вступній частині ухвали, прийнятої за результатами розгляду скарги на постанову про закриття кримінального провадження, мають бути вказані її найменування, дата, місце винесення, посада слідчого судді та всі особи, які брали участь у розгляді скарги (прокурора, захисника). В описовій частині мають бути зазначені дані про кримінальне провадження (результати розслідування, підстави закриття), наведено суть доводів, зазначених у скарзі, та даних, представлених у судовому засіданні учасниками розгляду скарги, а також обґрунтування прийнятого за скаргою рішення, що має містити чіткі аргументи скасування постанови про закриття кримінального провадження або залишення скарги без задоволення та посилання на статті КПК України. У резолютивній частині ухвали має бути сформульовано прийняте слідчим суддею рішення про залишення скарги без задоволення або скасування постанови.

Статті 284 та 306 КПК України на передбачають підстав для скасування постанови про закриття кримінального провадження. Ними, на наш погляд, слід уважати неповноту й односторонність досудового розслідування, неправильне застосування кримінального та кримінального процесуального закону. Підставою для скасування постанови про закриття кримінального провадження є невиконання слідчим обов'язкових для нього письмових вказівок керівника органу досудового розслідування, прокурора. Тому пропонуємо ст. 284 КПК України доповнити такими підставами для скасування постанови про закриття кримінального провадження:

коли постанова про закриття кримінального провадження винесена некомпетентною особою та з порушенням процесуальної форми;

якщо підстави, за якими закрито провадження, не ґрунтуються на доказах, зібраних у провадженні, або зібраних доказів не достатньо;

якщо суттєво порушені норми матеріального й процесуального права;

коли в кримінальному провадженні не виконані обов'язкові вказівки керівника органу досудового розслідування, прокурора.

Рішення слідчого судді щодо скасування постанови про закриття кримінального провадження або залишення скарги без задоволення має ґрунтуватися на доказах, зібраних у провадженні. Тому важко погодитися з думкою М. А. Колоколова, який вважає, що у своїй постанові суддя має уникати оцінки доказів. Посилання на їх суперечність може бути допущено лише у випадках неповноти розслідування.

Умотивованість постанови слідчого судді щодо розгляду скарги на постанову про закриття кримінального провадження і є аналізом зібраних доказів, які доводять необхідність того чи іншого рішення слідчого судді. Цей аналіз доказів слідчим суддею здійснюється опосередковано – він не може вийти за межі поданої в матеріалах кримінального провадження й оформленої відповідно до закону доказової інформації, що міститься в протоколах слідчих (розшукових) дій, висновках експерта, а також доказів, представлених сторонами під час розгляду скарги. Але оцінити докази з точки зору допустимості, належності й достатності для прийняття рішення про закриття кримінального провадження він зобов'язаний.

Іноді слідчі, прокурори закривають провадження, а своє рішення в постанові мотивують частиною доказів, що зібрані, і не надають аналізу іншим, які суперечать рішенню, що приймається. У таких випадках слідчий суддя, який розглядає скаргу, не може не дати оцінку цим суперечностям у своїй ухвалі. Насамперед, це стосується розгляду скарг на постанову про закриття кримінального провадження при невстановленні достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді й вичерпання можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України). Слідчий суддя, розглядаючи скаргу, має з'ясувати, чи всі ці підстави впродовж розслідування справи були спростовані, чи всі можливості збирання додаткових доказів вичерпані й недоведеність участі особи у вчиненні кримінального правопорушення обґрунтована.

Чи має право слідчий суддя, який розглядає скаргу, у своїй постанові вказати іншу підставу для закриття кримінального провадження, за якою провадження не закривалося слідчим, прокурором і про яку не йдеться в скарзі відповідної особи? Так, А. Р. Гуманянц вважає, що зміна підстав для закриття кримінального провадження в постанові судді при розгляді скарги можлива лише в тому випадку, коли це не обмежує становища особи, стосовно якої закрито справу, або змінена підстава охоплюється поняттям «реабілітуючі підстави». Неправильна вказівка в постанові про закриття кримінального провадження підстав його закриття є суттєвим порушенням кримінального процесуального закону, тому, на наш погляд, ця помилка має виправлятися не слідчим суддею, який розглядає скаргу, а особами, які уповноважені виносити постанову про

закриття кримінального провадження. Різні підстави закриття кримінального провадження мають різні правові наслідки не тільки для підозрюваного, а й для інших учасників процесу (відшкодування збитків). Тому слідчий суддя в таких випадках має скасувати постанову про закриття кримінального провадження за підставою неправильного застосування кримінального процесуального закону й направити її прокурору для прийняття законного та обґрунтованого рішення.

Отже, скасовуючи постанову про закриття кримінального провадження й направлення його прокурору для проведення досудового розслідування, суддя у своїй ухвалі вказує обставини, які необхідно з'ясувати, однак при цьому він не зобов'язаний вирішувати, які слідчі та процесуальні дії слід виконати, щоб досягти певного результату.

Виконання цих вимог забезпечить особам, чії права та інтереси порушуються, вільний доступ до правосуддя й можливість своєчасного оскарження цих рішень у порядку судового контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Правова єдність, 2012. – 303 с.
2. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ю. В. Скрипіна. – Х., 2008. – 20 с.
3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2010 році (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/\(firstview\)/index.html](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/(firstview)/index.html).
4. Корсун В. Судовий контроль у досудових стадіях кримінального процесу / В. Корсун // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 193–195.
5. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика : [моногр.] / Гловюк І. В. – О. : Фенікс, 2010. – 232 с.